

LA DOCTRINA ARQUEOLÒGICA DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, SEGONS PELEGRÍ CASADES I GRAMATXES

JORDI VIDAL PALOMINO¹
Universitat Autònoma de Barcelona

Article lliurat el 17 de març de 2021. Acceptat el 4 de maig de 2021

RESUM

En aquest article publiquem la conferència que Pelegrí Casades i Gramatxes va pronunciar al Centre Excursionista de Catalunya el 28 d'octubre de 1905. Es tracta de la que obria el cicle «Conversas sobre arqueologia pera ús dels excursionistas», un cicle que es perllongà fins al 1917 ininterrompudament. Allà Casades va sintetitzar el que ell considerava que eren els elements més importants que vinculaven l'arqueologia amb l'excursionisme científic: la funció històrica i social de la disciplina, el seu valor com a eina per a la reconstrucció nacional i la seva capacitat per contribuir a la conservació del patrimoni arqueològic català.

PARAULES CLAU

Excursionisme científic, patrimoni, Renaixença, difusionisme.

The archaeological doctrine of the Centre Excursionista de Catalunya, according to Pelegrí Casades i Gramatxes

ABSTRACT

In this article we publish the lecture read by Pelegrí Casades i Gramatxes at the Centre Excursionista de Catalunya on October 28, 1905. The conference

1. E-mail: Jordi.Vidal.Palomino@uab.cat

opened the cycle “*Conversas sobre arqueologia pera ús dels excursionistas*”, which lasted until 1917. There Casades synthesized what he considered to be the most important elements linking archaeology with scientific hiking: the historical and social role of the discipline, its value as a tool for national reconstruction and its ability to contribute to the preservation of the Catalan archaeological heritage.

KEYWORDS

Scientific hiking, heritage, Renaixença, diffusionism.

I. INTRODUCCIÓ: EXCURSIONISME I ARQUEOLOGIA A CATALUNYA

Durant l'últim terç del segle XIX, i dins d'un context caracteritzat per l'absència d'institucions públiques relacionades amb la matèria, l'estudi de l'arqueologia catalana estava en bona mesura en mans de l'excursionisme científic. El fenomen excursionista va néixer en aquella època a Catalunya, a redós de la Renaixença i el seu projecte de redreçament nacional que promovia, entre d'altres, el coneixement del territori i el gust per la conservació i l'estudi dels vestigis materials del passat. Va ser llavors que es fundà l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (1876) a Barcelona, de la qual s'escindí l'Associació d'Excursions Catalana (1878). La divisió, motivada en bona mesura per diferències personals, va donar lloc a la coexistència de dues entitats excursionistes de característiques molt similars.

La duplicitat se solucionà amb la creació del Centre Excursionista de Catalunya (1891), fruit de la fusió d'ambdues associacions. Poc temps després el fenomen s'estengué per la resta del territori, on proliferaren moltes associacions d'aquest tipus: Associació Excursionista d'Illerda (1885), Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus (1901), Centre Excursionista de la Comarca del Bages (1905), Centre Excursionista de l'Urgell i la Segarra (1905), Centre Excursionista de Lleida (1906), Centre Excursionista del Vallès-Sabadell (1908), Centre Excursionista de Terrassa (1910), Centre Excursionista de Vic (1912), Secció Excursionista de l'Ateneu Tarraconense de la Classe Obrera (1915) o l'Agrupació Excursionista de Reus (1915), entre d'altres.²

2. CORTADELLA (1997: 274); GRACIA (2018: 66).

En aquest article ens interessa molt remarcar la vocació arqueològica que va caracteritzar l'excursionisme científic català, que tenia l'estudi i la conservació del patrimoni entre els seus objectius principals. L'arqueologia ofería una via privilegiada per conèixer la història de Catalunya, fomentar l'amor a la pàtria i contribuir a la reconstrucció nacional del país, tal i com s'afirma en molts textos d'excursionistes eminents de l'època.³ Per assolir aquell objectiu, les diferents associacions programaven conferències de contingut arqueològic i, sobretot, organitzaven visites a jaciments, museus i col·leccions arqueològiques privades (Tarragona, Empúries, Badalona, Caldetes, Cabrera, el Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona, el Museu Municipal d'Història del Parc de la Ciutadella, el Museu Episcopal de Vic, etc.).

Per tal de promoure i millorar la formació arqueològica dels excursionistes catalans, l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques va publicar el 1881 l'anomenada *Fulla d'instrucció arqueològica*, creada per Joaquim Mercader i Belloch, comte de Bell-lloch, i Joaquim Olivó i Formentí. El document, que es va repartir sobretot en centres públics (ajuntaments, esglésies, escoles, biblioteques, etc.), ofería informació als excursionistes sobre jaciments, monuments i materials arqueològics propis del territori català, així com pautes d'actuació en cas que es localitzessin restes arqueològiques.⁴

La relació estreta entre arqueologia i excursionisme es prolongà fins ben entrat el segle xx. Malgrat tot, la progressiva institucionalització de la recerca arqueològica, iniciada el 1915 amb la creació del Servei d'Excavacions Arqueològiques dirigit per Pere Bosch Gimpera, va provocar que, a poc a poc, l'interès per l'arqueologia es pogués canalitzar a través de l'àmbit acadèmic, cosa que va afavorir que el moviment excursionista perdés progressivament aquesta vocació arqueològica original en favor de l'element lúdic i esportiu. Tanmateix, la publicació de l'obra de Maria Porter i Moix *Arqueologia per a excursionistes* el 1978⁵ demostra que, un segle després de l'aparició de les primeres associacions excursionistes, el vincle entre arqueologia i excursionisme no havia desaparegut del tot.

L'objectiu d'aquest article és aprofundir en l'estudi del pensament arqueològic de l'excursionisme científic català del principi del segle xx, a partir de la publicació d'un document inèdit. Es tracta de la conferència inaugural que Pelegrí

3. RIERA (1882); TORRAS (1888); GUDIOL (1902), entre d'altres.

4. GENERA; OLIVÉ (2008).

5. PORTER (1978).

Casades i Gramatxes (1855-1947) va pronunciar el 28 d'octubre de 1905 a la sala d'actes del Centre Excursionista de Catalunya (CEC), en el marc del seu cicle de conferències titulat «Conversas sobre arqueologia pera ús dels excursionistes», un cicle que es perllongà ininterrompudament fins al 1917. El text, transcrit en l'apèndix final d'aquest treball, consta de 54 quartilles manuscrites i es conserva al fons del CEC dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya.⁶ Com veurem, es tracta d'un document d'especial interès, que ens permet aprofundir en l'estudi d'una de les primeres etapes de la història de l'arqueologia catalana, quan la disciplina només era practicada per erudits que hi trobaren una forma d'expressar el seu amor al país.

2. PELEGRÍ CASADES I L'ARQUEOLOGIA CATALANA

Abans d'analitzar el document, però, cal conèixer breument l'autor. Si fem cas d'allò que va escriure a les seves memòries,⁷ Pelegrí Casades va ser, essencialment, una persona infeliç. Les causes de la seva infelicitat foren una carrera laboral poc satisfactòria, un matrimoni desgraciat i un malestar profund davant del context sociopolític del seu temps. I, en bona mesura, la solució que va trobar per superar aquest neguit vital fou l'arqueologia.

Pel que fa a l'àmbit laboral, cal tenir en compte que el seu pare, Josep Maria Casades, fou un destacat procurador de tribunals en la Barcelona vuitcentista. El nostre protagonista, tot i una evident manca de vocació, va mirar de seguir les seves passes i estudià dret civil i canònic a la Universitat de Barcelona entre 1873 i 1879, tot i que no obtingué el títol de llicenciat fins al març de 1884.⁸ A partir d'aquí, i durant dècades, Casades desenvolupà una activitat professional que ell mateix descrivia com a mediocre, inestable i plena d'entrebancs. Treballà com a ajudant dels advocats Antoni Perecaula, Bonaventura Grases i Antoni Doderó, i dels notaris Manel de Larratea, Ignasi Jaumandreu i Guillem August Tell. Segons el seu propi testimoni, i malgrat els seus esforços, mai no va aconseguir una situació econòmica acomodada ni va tenir cap oportunitat de progressar

6. Capsa 943. Fons del CEC. Arxiu Nacional de Catalunya.

7. *Memòries d'un «home que no arribà enlloch»* (ms. B-núm.318, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona). Actualment estem treballant en l'edició del text.

8. Expedient personal de Pelegrí Casades. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona.

laboralment. Casades, sense assumir cap responsabilitat, tenia molt clar quins eren els motius que el portaren fins aquell punt: la manca d'influències i el fet que el seu germà Ramon, que heretà el despatx del pare, mai no l'ajudés de manera efectiva:

L'únic que hauria pogut fer alguna cosa en profit meu era mon germà Ramon, per les relacions y bons clients que tenia y, sobretot, pel lloch que entre 'ls procuradors tenia. M'hauria pogut «encabir» en el despatx ú oficina del Col·legi de Procuradors; però 's preocupava molt poch de sos germans [...]. Jo no váreig poder fer res mes per falta de medis, de temps y d'influències pera intentar elevárme.⁹

A aquest malestar en l'àmbit laboral cal afegir una profunda insatisfacció a nivell familiar. Casades va contraure matrimoni el 1893 amb Concepció Viver i Xammar, amb qui tingué tres filles (Montserrat, Dolors i Anna Maria) i un fill (Antoni). El matrimoni, però, no va ser feliç. Casades va manifestar dubtes sobre la conveniència d'aquella unió ja durant el festeig, degut, deia ell, al mal caràcter de qui havia de ser la seva dona:

Jo, cada dia, al vespre, anava á «festejar» ab la Conchita, revelántse'm durant aquest temps el caràcter d'aquesta, que no era del tot atractiu y falaguer, fins al punt, que, en una ocasió, no recordo 'l perquè, volia jo «trencar les relacions», lo que no passá per lo «lligats» que estavam uns y altres.¹⁰

Amb els anys la situació no sembla que millorés, sinó més aviat al contrari. Una bona mostra d'això la trobem a la darrera pàgina conservada de les seves memòries. Allà, en un passatge suprimit però encara llegible, Casades recordava amargament l'estiu del 1941, que el matrimoni passà a l'Ametlla del Vallès. El motiu dels laments era, de nou, el mal caràcter de la seva esposa:

No ha faltat alguna escena violenta ab la C[onxa], cada dia pitjor de géni, contradintme sempre.¹¹

9. *Memòries*, p. 79 i 85.

10. *Ibid.*, p. 87.

11. *Ibid.*, p. 203.

Més enllà de les queixes sovintejades sobre la seva dona, per entendre millor la insatisfacció conjugal de Casades convé tenir en compte que ell mateix estava convençut que l'amor de la seva vida havia estat Dolors Larratea, germana d'un dels seus amics de la infància, Enric Larratea. Aquella relació, però, mai no es va arribar a concretar. Casades mai no s'atreu a confessar els seus sentiments i, a més, Dolors va tenir una mort prematura com a conseqüència d'una malaltia intestinal. Encara avui commou llegir les paraules que, dècades després de la seva mort, Casades li dedicà a les seves memòries:

El record darrer, mes fonament gravat en ma memòria, referent á la Lola, fou quan, una de les vegades que la váreig visitar, estant malalta, poch temps abans de morir, l'Enrich em demaná que l'ajudés pera poderse incorporar la pobreta malalta. En aquesta ocasió, la Lola 'm mirá, donantme una mirada que no puch oblidar, com despedintse de mí; (al menys aquesta és l'impresió que 'm causá.) Al posar mes mans en aquell cos malalt, me semblá que aquell cos, per mi tan estimat, es convertia en una cosa sagrada, fentme un respecte grandíssim. La mort d'aquella noya, en lo mellor de la edat, m'ha causat com un anyorament, purament espiritual, com un extrany misticisme, no barrantse 'l seu recort com mes anys fa de la seva desaparició. Quan sento música dels grans enamorats desgraciats, Beethoven y Wagner, aplico 'ls motius de ses obres al estat de la meva ànima, y la imátge de la Lola es presenta, viva, en ma imaginació. ¡Oh! si en la «Ressurrecció de la Carn» y en la «Vida Perdurable», la pogués tornar á véure, com prémi de ma salvació eterna!¹²

Finalment, tal i com apuntàvem a l'inici de l'apartat, el context sociopolític de la seva època també li provocà una gran insatisfacció vital. Catòlic ultraconservador, Casades va viure l'agitació sociopolítica espanyola durant la segona meitat del segle XIX i les primeres dècades del XX amb un gran neguit, tal i com s'aprecia en aquest passatge de les seves memòries:

del darrer ters del sigle XIX y del primer del actual [...], fou un dels pitjors de ma vida, de la dels barcelonins honrats y dels espanyols decents

12. *Ibid.*, p. 87.

[...] fou el període àlgit dels atentats terroristes; les huelgues revolucionàries; l'horrible setmana de Juliol del any 1909; els assassinats dels pistolers, dels dos bándos d'obriers (sindicats lliure y l'únich); els «atracos» als Bancs; els incéndis dels tranvies y les demás desgracies, preparatòries de les que están patint en el present any 1936; —(del estiu ensà)— y lo que vá del 1937. Tot lo qual me causá una depressió moral y un estat nerviós tan considerable, acompanyat d'una gran tristesa, que fou un voler de Deu com no perdés l'enteniment, ó contragués una malaltia mental.¹³

Casades identificava la violència revolucionària com una de les principals causes del seu malestar vital. Amb tot, és convenient apuntar que, més enllà de la condemna enèrgica de la violència (especialment de la violència anticlerical), no sembla que tingués un coneixement gaire acurat del fenomen que denunciava. Així, per exemple, presentava el terrorisme com una activitat local, sense adonar-se de la dimensió internacional que tenia la *propaganda pel fet* ideada pels líders anarquistes italians en el transcurs del congrés de l'AIT a Berna de 1876. Tampoc semblava conscient de l'existència d'unes realitats objectives que alimentaven amb força aquest terrorisme: el classisme de les societats burgeses occidentals, les condicions de vida miserables que s'experimentaven en moltes barriades obreres de la Catalunya industrial i la ferotge repressió estatal de qual-sevol forma d'agitació social.¹⁴ En comptes de contemplar l'existència d'aquestes condicions objectives, Casades, amb arguments típics de l'antiliberalisme espanyol, preferí considerar la violència revolucionària com el resultat diabòlic d'una conxorxa anticristiana i antieuropea, liderada per Rússia, el judaisme internacional, el comunisme i la maçoneria.¹⁵

Si tenim en compte aquests posicionaments, no ens pot sorprendre que durant la Guerra Civil espanyola s'arreglerés decididament al costat del bàndol revoltat i que celebrés amb vehemència l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona:

La entrada del Ejército Nacional fou apoteósich; no havent conquistat Barcelona per les armes, sino guanyada, pacíficamente, fugint, ab tota la

13. *Ibid.*, p. 97.

14. DALMAU (2018); RISQUES (2018).

15. VIDAL (2020).

cobardia dels vils, la bretolalla que desde 'l 19 de Juliol de 1936 s'apoderà de la ciutat, omplint de tota mena de crims el temps del domini tirànic del tipo bolchevich. ¿Te *Deum laudamus!* Visca Franco y son exercit!!¹⁶

Val a dir, però, que aquella primera eufòria filofranquista es va esvaïr tan bon punt va poder comprovar la virulència que assolí l'anticatalanisme de la dictadura franquista, tal i com es pot veure en el següent passatge de les seves memòries on, però, no estalviava elogis a Hitler:

Ab la incomprensió característica de la gent que 'ns governa desde Madrid, á partir del comte-duch d'Olivares fins actualment (segles XVII-XX), continúa la estúpida política de voler destruir tot lo que sia catalá; lo que ho demostra la prohibició d'usar la nostra Llengua en tots els centres, oficines, escoles, Universitat, entre 'ls condeixeples y companys, ja que la ensenyança es natural que sia en castellá, predicació, publicacions, (no s'edita ni un sol llibre en catalá, ni cap diari, etc. etc.) ¿Fins quan durará aquesta ceguera moral «separatista». Compareu conductes. Una llissó de comprensió ha donat l'Hitler, aqueix home extraordinari en tot, al respectar la estàtua del general Foch, que guanyá la guerra contra Alemanya (1914-1918), que s'alsa en el lloch on s'ha firmat l'armistici de la actual guerra ab França. Els nostres «concejales», han fet treure de son lloch les modestes estàtues de Casanoves, Claris, Robert, no atrevintse, encara, ab la de Verdaguer. Imitant als roigs, han mudat els noms dels carrers que recordavan algun personatge catalanista, per decent que fós.¹⁷

El conjunt de consideracions biogràfiques exposat fins aquí és important per entendre la vocació arqueològica de Casades, que va trobar en aquella disciplina un refugi on evadir-se de les circumstàncies vitals que tant el neguitejaven.

Casades concebia l'arqueologia com una disciplina absolutament deslligada del present, centrada en l'estudi d'un passat remot, arcà, llunyà i, sobretot, inofensiu. Valorava, per tant, la dimensió més romàntica de l'arqueologia, aquella que s'interessava per espais llunyans i llargament desapareguts, mancats de lligams emocionals amb el present que tan desagradable li resultava. Com

16. *Memòries*, p. 170.

17. *Ibid.*, p. 202.

reconeixia a les seves memòries, tots els moments que dedicà a l'estudi de l'arqueologia li proporcionaren:

alivios, en mes contrarietats; sosteniment, en mes dificultats econòmiques; y forses de conformitat en mon destí, arrivant, sense detriments en ma salut, y «vivint» encara mos anys de vell.¹⁸

De manera prou gràfica i explícita conclouia que a l'arqueologia va trobar el seu «sanatori».¹⁹

La seva dedicació arqueològica el convertí en una figura de certa rellevància dins del panorama català del final del segle XIX i el principi del XX. Així ho demostra, per exemple, la seva presència activa dins d'algunes de les principals institucions de l'època relacionades amb l'arqueologia. D'aquesta manera, fou membre de l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, on s'encarregà de la direcció de la revista a partir de 1896 i fins a la seva desaparició.²⁰ També va exercir el càrrec de president vitalici de la secció arqueològica del Centre Excursionista de Catalunya. Com a reconeixement per la seva tasca, els seus companys del CEC li concediren la medalla d'or de la institució el 1927.²¹ El 1901 formà part del jurat del premi Martorell d'Arqueologia (al costat de Josep Vallet i Piquer, Silví Thos i Codina, Francesc de Bofarull i Sans, i Josep Brunet i Bellet), en una edició en què va resultar guanyadora l'obra de Pierre Paris, *Essai sur l'art et l'industrie de l'Espagne primitive* (París, 1903) i on, segons la versió del mateix Casades, ell va ser el responsable que li fos concedit un accésit a Josep Gudiol i Cunill pel seu treball *Nocions de arqueologia sagrada catalana* (Vic, 1902).

El premi de les 20.000 ptas, el guanyà Mr. Pierre Paris, per la obra ja esmentada, y havent jo preguntat, si hi havia alguna quantitat, sobrera, com se'm digué que existia un fons de 5000 pessetes; váreix proposar que se'n fés d'elles un accésit, y que podria adjudicarse á Mn. Gudiól; y aixís fou acordat.²²

18. *Ibid.*, p. 86.

19. *Ibid.*, p. 97.

20. *Ibid.*, p. 82 i sq.

21. *Ibid.*, p. 97.

22. *Ibid.*, p. 89 i sq.

Finalment, cal destacar que Casades va ingressar a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 1903, a proposta d'Antoni Rubió i Lluch, Joaquim Miret i Sans i Francesc de Bofarull i Sans. Durant l'acte de recepció, celebrat el 15 de març de 1903, Casades llegí el discurs intítulat «Influències del art oriental en los monuments romànichs de Catalunya»,²³ discurs que fou contestat pel mateix Miret i Sans, i que li va valer, entre d'altres, la felicitació d'arqueòlegs eminents com els ja esmentats Pierre Paris i Josep Gudiol. Especialment orgullós es mostrava de la bona recepció que va tenir el discurs entre amics i col·legues de l'àmbit acadèmic, malgrat els seus dubtes inicials:

Jo no sabia si 'l meu discurs resultaria una néula, ó una cosa «sense such, ni bruch», pero, sembla, que no. Ho dich perque váreig ésser felicitat, crech, sincerament, per mos companys d'Acadèmia y algun conegut meu que assistia en ma recepció. Entre lo que mes me satisféu, perque esvahía 'l temor d'haver quedat malament, fou la nota que Mr. J. A. Brutails publicá en una Revista francesa.²⁴

En realitat, Jean-Auguste Brutails, en la seva ressenya del discurs de Casades, va pronunciar algunes crítiques al seu treball, i va arribar a discutir la tesi principal sobre l'origen oriental de determinades formes arquitectòniques del romànic català:

Mais alors pourquoi chercher en Orient l'origine de certaines formes architecturales catalanes lorsque ces formes existent en France et en Lombardie?

Amb tot, és cert, Brutails va concloure el seu comentari amb paraules prou elogioses dedicades al discurs del nostre protagonista:

On ne saurait trop féliciter la Royale Académie de Barcelone d'apporter tant de talent, d'éloquence et d'autorité á la diffusion de la science archéologique.²⁵

23. CASADES (1903).

24. *Memòries*, p. 101.

25. BRUTAILS (1903: 633).

La dedicació arqueològica de Casades es va concretar en el desenvolupament de tres tasques principals. La primera fou l'organització d'excursions i visites a monuments historicoarqueològics catalans, així com a col·leccions d'art i arqueologia. La segona va ser la creació, amb la col·laboració de l'artista Manuel Genovart, d'una base de dades sobre les col·leccions privades catalanes que contenien materials artístics i arqueològics, base de dades formada per més de 200 fitxes en què consignava, entre d'altres, el nom dels col·leccionistes i una descripció breu de les peces conservades. Però, sens dubte, l'activitat que li va comportar un major reconeixement fou la tercera, el ja esmentat cicle de conferències arqueològiques que va pronunciar al CEC entre 1905 i 1917. Segons explica ell mateix a les seves memòries, la idea d'endegar el cicle no fou seva, sinó que es tractà d'un encàrrec que li plantejaren Cèsar August Torras, president del CEC, i el folklorista Rossend Serra i Pagès.²⁶ En total va pronunciar 306 conferències, que anaven des de la prehistòria fins a l'art bizantí, les quals foren un veritable esdeveniment cultural a Barcelona, tal i com ho demostren tant les cròniques periodístiques de l'època (recollides sobretot a *La Veu de Catalunya*) com la correspondència personal de Casades. En aquest sentit destaquen les cartes que personalitats reconegudes, com el sacerdot, escriptor i lingüista Antoni Maria Alcover²⁷ o l'advocat i diputat de la Mancomunitat Josep Maria Bassols,²⁸ li enviaren per felicitar-lo per l'èxit de la iniciativa.

Més enllà d'aquestes tres tasques, i ja a l'últim tram de la seva vida, Casades recordava amb orgull haver estat nomenat membre de la Comissió d'Arqueologia de l'Exposició Universal de Barcelona de 1929, i vocal de la Comissió de la Barcelona Retrospectiva, nomenaments que, una vegada més, demostren la seva significació dins del panorama arqueològic català del moment. La seva aportació principal en el marc de la segona comissió fou la proposta, formulada conjuntament amb els que ell qualificava com a membres del sector catalanista de la comissió, al voltant de la creació d'una reproducció de la Barcelona romana del segle iv. La proposta, però, fou finalment rebutjada pel sector espanyolista, en considerar-la massa localista.²⁹

26. *Memòries*, p. 97.

27. Carta d'Antoni Maria Alcover, de 2 de febrer de 1906. Capsa I 945. Fons del CEC. Arxiu Nacional de Catalunya.

28. Targeta de Josep Maria Bassols, de 2 de gener de 1906. Capsa I 945. Fons del CEC. Arxiu Nacional de Catalunya.

29. *Memòries*, p. 122.

Malgrat aquest «currículum arqueològic», és evident que la rellevància de la figura de Casades queda circumscrita a l'etapa «erudita» de la història de l'arqueologia catalana. La ja esmentada creació del Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans (1915) i l'arribada de Pere Bosch Gimpera a la càtedra d'Història Universal Antiga i Medieval de la Universitat de Barcelona (1916) marcaren l'inici de l'arqueologia científica a Catalunya³⁰ i relegaren Casades a un lloc secundari dins de la història de la disciplina. Amb tot, aquesta circumstància no hauria d'amagar la influència i l'impacte que en el seu moment tingué, entre d'altres, el seu cicle de conferències al CEC.

3. LA SESSIÓ INAUGURAL DE LES «CONVERSAS SOBRE ARQUEOLOGIA PERA ÚS DELS EXCURSIONISTAS»

El manuscrit de Casades que conté la conferència inaugural del cicle «Conversas sobre arqueologia pera ús dels excursionistas» va ser redactat probablement durant l'estiu o la tardor de 1905. Amb tot, la presència de diverses addicions i esmenes posteriors, datades al final de la dècada de 1920 i a les quals ens referirem més endavant, demostra que Casades va treballar sobre el text original molt temps després d'haver dictat la conferència. Desconeixem, però, el motiu que el portà a revisar el manuscrit. No disposem de cap dada que ens faci pensar que estigués treballant en la publicació del text o que volgués dictar una nova conferència sobre la qüestió.

Segons es desprèn del text original, Casades va intentar organitzar la conferència en apartats. Amb tot, només va numerar el primer d'aquells apartats, amb el títol de «Nocions preliminars» (p. 3), mentre que va assenyalar la resta de blocs temàtics mitjançant anotacions al marge de les quartilles. En qualsevol cas, si atenem al contingut del manuscrit, és possible identificar fins a set apartats, que comentem tot seguit.

1. *Introducció* (p. 1-2). Aquí, Casades, a banda de proclamar la modèstia dels seus coneixements arqueològics, aprofitava l'ocasió per reconèixer i homenatjar la figura d'altres excursionistes que l'havien precedit en l'interès per l'arqueologia catalana: Eduard Tàmaro i Fabricias, Andreu Balaguer i Merino i

30. GRACIA (2018: 37 i *sq.*).

Francisco María Tubino Oliva, a banda dels ja esmentats Joaquim Mercader i Belloch i Joaquim Olivó i Formentí. Casades destacava especialment la figura de l'historiador i advocat Eduard Tàmaro (1845-1889), qui fou president de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, i responsable del curs «No-cions d'arqueologia», dictat entre 1878 i 1882 i precedent directe, encara que més modest, del cicle de conferències que ara presentava Casades.³¹

2. *Concepte d'arqueologia* (p. 3-10). Casades va fer servir aquest bloc per esbossar les línies mestres del seu pensament arqueològic. El seu objectiu principal era deixar clar que l'arqueologia era una disciplina autònoma, independent de la història de l'art, que aspirava a estudiar la totalitat de les activitats humanes en el passat. El cert és, però, que els continguts del seu cicle de conferències del CEC desmenteixen aquesta afirmació, ja que la majoria se centren en l'estudi de l'art antic. Un bon exemple d'això el trobem a les conferències que dedicà al Pròxim Orient, unes conferències que reproduïen fidelment diferents apartats de l'obra de Charles Chipiez i Georges Perrot, *Histoire de l'art dans l'Antiquité* (8 vol., París 1882-1903), i abordaven de manera monogràfica qüestions artístiques. Serveixin com a exemple els continguts de les sis conferències que va dedicar a la cultura assiriobabilònica,³² en què només la primera era de contingut històric, mentre que la resta tractava de qüestions relacionades amb l'art mesopotàmic:

Conferència del 13 de gener de 1906	«Resúm històric – Caldea, Assíria – La Religió»
Conferència del 20 de gener de 1906	«Paralel entre babilònichs y ninivitas – L'Art en general – Arquitectura»
Conferència del 27 de gener de 1906	«Estil arquitectònic – Les portes, murs, cobertes, etc. – Esculptura – Pintura – L'argila esmaltada – Decoració»
Conferència del 3 de febrer de 1906	«Necrópolis – La mort y vida futura – Enterraments – Arquitectura religiosa – Arquitectura civil – El palau Reyal»

31. Anònim (1879a, 1879b, 1879c, 1879d, 1879e, 1879f, 1880a, 1880b, 1881, 1882, 1883).

32. Capsa 969. Fons del CEC. Arxiu Nacional de Catalunya.

JORDI VIDAL PALOMINO

- Conferència del 10 de febrer de 1906 «Babilònia-Nínive – L'esculptura – La metallúrgia – Origen de l'Art Caldeo y del Assiri y llurs característiques»
- Conferència del 17 de febrer de 1906 «Art Sargónich – Esculptura rupestre – Policromia – Glíptica – Arts industrials»

Queda clar, doncs, que, malgrat les seves paraules, Casades tenia una concepció eminentment historicoartística de l'arqueologia, centrada en la descripció i l'estudi de monuments i obres d'art, per damunt de qualsevol altre aspecte. De totes maneres, val a dir que aquesta concepció de l'arqueologia era majoritària a Catalunya en aquells moments, tal i com s'aprecia, per exemple, en l'obra ja esmentada de *Nocions d'arqueologia sagrada catalana* de Josep Gudiol, veritable manual de referència als seminaris de l'època, i que estava centrat quasi exclusivament en la història de l'art cristià català i els seus precedents.³³

3. *Arqueologia i excursionisme (I)* (p. 10-15). Casades dedicava aquí un primer apartat a exposar breument la funció que, segons ell, tenia l'arqueologia dins del moviment excursionista. En aquest sentit, seguia fil per randa els plantejaments de la ja esmentada *Fulla d'instrucció arqueològica* de 1881. Així, aspirava a aconseguir que les seves conferències permetessin als excursionistes comprendre millor el patrimoni arqueològic català, ja que pretenia dotar-los d'eines que els facultessin per datar correctament els diferents monuments, conèixer quin poble havia estat el responsable de la seva construcció, valorar la seva qualitat artística, i determinar quina informació aportaven sobre la història de Catalunya. Com veurem més endavant, va reprendre aquesta qüestió a la part final de la conferència amb arguments més elaborats.

4. *Història de l'arqueologia* (p. 15-28). Aquest és l'apartat més extens de tota la xerrada, en què l'autor repassava la història de la disciplina, des dels orígens, que situava a la Itàlia del segle xv, fins al segle xix, que considerava el segle d'or de l'arqueologia, gràcies al descobriment de les civilitzacions assíria i egípcia, així com dels pobles prehistòrics d'Europa, Àsia, Àfrica i Amèrica. Amb tot, més que fer una anàlisi acurada de la història de l'arqueologia, Casades es va limitar a enumerar els que, segons el seu parer, havien estat els arqueòlegs més destacats de cada centúria. En aquest punt, resulta sorprenent que a la p. 27 esmentés Howard

33. BARRAL (2014); CARRERO (2014).

Carter, Leonard Woolley i Bonaventura Ubach entre els arqueòlegs més importants del segle XIX. Cal tenir en compte que el 1905, quan Casades va redactar el manuscrit de la conferència, tots tres eren personatges desconeguts, que no havien fet encara cap aportació rellevant a l'arqueologia. Així, Ubach fundà el Museu Bíblic de Montserrat el 1911, Carter descobrí la tomba de Tuthankamon el 1922 i Woolley excavà a Karkemish entre 1912 i 1914 i descobrí les tombes reials d'Ur el 1926. Per tant, totes les seves fites principals es van produir anys després de la conferència de Casades. L'única explicació per a la seva presència en el manuscrit és que es tracti d'una addició posterior al text original. De fet, els tres noms estan escrits amb una tinta diferent de la de la resta del text, cosa que confirma aquesta possibilitat i demostra que Casades va treballar en el manuscrit molts anys després de dictar la conferència.

5. *Importància de l'arqueologia* (p. 29-34). Casades utilitzava aquest apartat per reivindicar la rellevància de l'arqueologia dins de les societats occidentals del principi del segle XX, una rellevància que venia donada per les seves aportacions als estudis històrics. Sintetitzava aquestes aportacions en haver afegit el període prehistòric a la història de la humanitat, haver recuperat les antigues civilitzacions de Mesopotàmia i Egipte, pràcticament desconegudes fins aleshores, i haver proporcionat obres noves i significatives a la història de l'art, una afirmació que demostrava, una vegada més, la seva concepció historicoartística de l'arqueologia. En qualsevol cas, aquests factors eren els que, deia Casades, explicaven les grans inversions que les potències europees i els Estats Units feien en projectes arqueològics arreu.

En aquest sentit, l'explicació de Casades, que atribuïa aquelles inversions a l'amor que sentien les grans potències occidentals per la ciència històrica i el coneixement, és pueril i reduccionista. Casades no va tenir en compte, o no n'era conscient, que l'arqueologia del segle XIX estava impulsada en bona mesura per factors com el nacionalisme, l'imperialisme i el colonialisme,³⁴ que poc tenien a veure amb la ciència històrica. Així, per exemple, les investigacions arqueològiques al Pròxim Orient i Egipte no obeïen només al desig d'uns homes savis d'adquirir nous coneixements científics, com pretenia Casades. L'arqueologia va servir per potenciar el prestigi nacional de les grans potències a partir de l'acumulació d'obres d'art antigues que nodrien els grans museus nacionals, alhora

34. DÍAZ-ANDREU (2009).

que els coneixements obtinguts s'utilitzaven per construir una imatge pejorativa de l'alteritat, de caire essencialista, que va servir per justificar la dominació europea d'aquells territoris.³⁵ Així doncs, l'arqueologia del segle XIX, lluny del retrat naïf, neutral i romàntic esbossat per Casades, fou una disciplina que, com no podia ser d'una altra manera, es va veure condicionada profundament pel context polític i intel·lectual de la seva època.

6. *Arqueologia i excursionisme (II)* (p. 34-43). En aquest penúltim apartat Casades reprenia, amb arguments nous, una qüestió que ja havia abordat a les pàgines 10-15. Aprofitava aquest espai per reivindicar la vessant científica i cultural de l'excursionisme, per sobre de l'estrictament esportiva, que és la que finalment s'acabaria imposant al CEC. En aquest sentit, considerava que l'arqueologia podia esdevenir un mecanisme adequat per enfortir els lligams dels catalans amb el territori, un plantejament propi de la majoria de les associacions excursionistes de l'època.³⁶ Si se li oferia una formació adequada, l'excursionista seria capaç d'entendre la història de Catalunya a través dels seus monuments. A més, aquests coneixements li permetrien desenvolupar una sensibilitat especial envers el patrimoni arqueològic, un element que contribuiria eficaçment a la seva preservació. Així, i d'acord amb els ideals de la Renaixença i del Modernisme, arqueologia i excursionisme podien contribuir a fer «creixi nostre amor per Catalunya y fonamentar en la reflexió y en l'estudi nostre orgull d'esser y voler esser, perpetua e inquebrantablement Catalans y ben Catalans» (p. 38).

Tanmateix, el patriotisme que demostrava Casades amb aquestes paraules no es va mantenir inalterat al llarg del temps, sinó que s'esvaï com a conseqüència de l'evolució política del país durant la Segona República i la Guerra Civil espanyola. Arran de l'esclat del conflicte armat i de la revolució a Catalunya, Casades va formular retrets molt durs contra el catalanisme polític, al qual assenyalava com un dels responsables principals de la violència desfermada, especialment contra l'Església. Així, definia el Front d'Esquerres de Catalunya com una «repugnant conxorxa» i «monstruosa barreja», i qualificava el president Lluís Companys de «fulano»,³⁷ «malvat»,³⁸ «repulsiu exemplar de la fauna extremista»,³⁹ «vil»,

35. SAÏD (1978).

36. MARTÍ (1994); ROMA (2014).

37. *Memòries*, p. 123.

38. *Ibid.*, p. 148 i 183.

39. *Ibid.*, p. 173.

«brètol»,⁴⁰ «fauna roja»⁴¹ o «criminal».⁴² Per la seva banda, el govern de la Generalitat era titllat de «pandilla»,⁴³ «bretolada separatista-socialista»⁴⁴ i «vil conxorxa».⁴⁵

Conscient del canvi d'actitud que va experimentar en aquells anys, Casades va sentir la necessitat de justificar el seu catalanisme pretèrit expressat, entre d'altres, en les conferències del CEC. Segons s'aprecia en el passatge següent de les seves memòries, al final de la seva vida s'atrinxerà en un catalanisme romàntic, folklòric, històric, lingüístic i, sobretot, inofensiu, alhora que atacava amb virulència el catalanisme polític, enemic de l'«Espanya tradicional» a la qual es mostrava fidel en aquells moments:

El meu «catalanisme» no es polítich, en el sentit ordinari d'aquest concepte. Es exclusivament y purament sentimental, ó romàntich, en el mellor sentit de la paraula. Estimo ma terra pátria com s'estima una mare ja morta, perque Catalunya morí quan morí també 'l rey Martí, darrer descendent per ratlla directe de Guifred, 1er comte independent nostre. No he format may entre 'ls afillats á la primitiva «Jove Catalunya», ni menys encara a la «Lliga Regionalista ó de Catalunya». Sols he figurat en la «Associació Catalanista d'Excursions Científiques», y en sa successora el «Centre Excursionista», per a recorre la terra nostra y coneixer ses meravelles naturals, arqueològiques, artístiques, etc. Em considero 'l mes petit deixéple dels Milá, Rubió, Torres y Bages, Bofarull, Pella, Toda, Matheu etc. Res tinch qué véure ab els Cambó y demás, dits de la «dreta», y exécro y maleheixo, (more Biblica), als vils Companys y seguidors d'aqueixos enemichs de la Catalunya genuina, y de la Espanya tradicional, á la qual m'adereixo, sense que vulga dir que 'm castellaniso ¡Absque!!⁴⁶

El contrast entre la conferència de 1905 i altres escrits de joventut i les reflexions consignades a les seves memòries il·lustra molt bé un procés de transició típic dins del catalanisme conservador de l'època, el qual, arran de la Guerra

40. *Ibid.*, p. 177.

41. *Ibid.*, p. 183.

42. *Ibid.*, p. 186.

43. *Ibid.*, p. 153-154.

44. *Ibid.*, p. 175.

45. *Ibid.*, p. 183.

46. *Ibid.*, p. 186.

Civil, sovint va preferir el manteniment de l'ordre social, polític, econòmic i catòlic per davant de la defensa de la nació. Amb tot, ja vàiem en l'apartat anterior que, en el cas de Casades, l'adhesió a Franco durà fins que va comprovar la virulència de l'anticatalanisme que practicava la dictadura, fet que el va portar a recuperar vells retrets contra el nacionalisme espanyol, el centralisme madrileny i la voluntat castellanitzadora tradicional de l'Estat espanyol.

7. *Presentació del programa del cicle «Conversas sobre arqueologia pera ús dels excursionistas»* (p. 43-52). Casades va reservar l'últim apartat de la conferència a la presentació del llarg cicle de converses arqueològiques al CEC, que l'havia d'ocupar durant més de deu anys de manera ininterrompuda. A banda d'exposar breument les èpoques i les cultures que pensava tractar, Casades va aprofitar l'ocasió per defensar la importància de l'arqueologia medieval a Catalunya i per justificar la selecció temàtica del cicle.

Pel que fa al primer punt, Casades assenyalava la «importància inmensíssima» que l'arqueologia medieval tenia per a l'excursionisme català (p. 49). Amb aquesta reivindicació, es vinculava de nou amb els postulats de la Renaixença i el Modernisme, i amb les aportacions teòriques d'arquitectes intel·lectuals com Elies Rogent, Lluís Domènech i Montaner i, sobretot, Josep Puig i Cadafalch. Des d'aquesta perspectiva, el passat medieval català representava un episodi de plenitud política, i el romànic apareixia com el símbol del país, l'art nacional que reflectia l'esperit del poble, l'estil que millor representava aquella Catalunya medieval que es volia exaltar,⁴⁷ un art que, per tant, havia de ser conegut i valorat pels excursionistes.

Tanmateix, aquesta reivindicació de l'arqueologia medieval que feia Casades a la conferència, al capdavant no va afavorir el desenvolupament d'aquesta especialitat a casa nostra. I és que l'arqueologia medieval, com a disciplina separada de la història de l'art, no es va practicar a Catalunya fins al final de la dècada de 1950, gràcies a les excavacions dirigides per Alberto del Castillo a Casa en Ponç (Berga).⁴⁸ Aquest fet evidencia que plantejaments com el de Casades no van ser suficients per promoure l'interès per l'estudi arqueològic del món medieval català. Les raons probablement cal buscar-les, entre d'altres, en l'abundància de documentació escrita d'època medieval a Catalunya, cosa que va fer

47. BARRAL (2009).

48. VIDAL (2016).

que durant molt de temps es considerés innecessari recórrer a la cultura material per estudiar un període que ja es podia conèixer prou bé a partir dels textos.⁴⁹

Pel que fa al contingut del cicle de conferències arqueològiques del CEC, Casades proposava un recorregut cronològic i temàtic amplíssim, que anava des de la prehistòria fins a l'època moderna, i que incloïa l'estudi de l'Antic Egipte, les civilitzacions d'Anatòlia i el Pròxim Orient, l'arqueologia preromana de la península Ibèrica, el món clàssic i medieval, etc. En canvi, justificava l'omissió a qualsevol referència a l'arqueologia de Xina, l'Índia o Amèrica en considerar que eren uns àmbits que no tenien interès per a l'excursionista català (p. 52). En aquest sentit, però, l'afirmació de Casades és aparentment sorprenent si tenim en compte el contingut de la resta de les conferències. Així, a priori es fa difícil entendre quin interès podien tenir, per exemple, l'arqueologia de l'Egipte faraònic, Assíria, Sumer o la Pàffagònia per a l'excursionista català. Amb tot, per resoldre aquesta aparent contradicció hem de tenir present el predomini dels plantejaments difusionistes en el pensament arqueològic de l'època, uns plantejaments que no es limitaven a destacar les influències gregues sobre la protohistòria catalana,⁵⁰ sinó que anaven més enllà, fins al punt, per exemple, de plantejar la possibilitat que les muralles de Tàrraco haguessin estat construïdes pels hitites.⁵¹ Així doncs, és l'acceptació de les idees difusionistes per part de Casades el que justificava que dedicés tanta atenció a l'arqueologia de la Mediterrània Oriental, car allà hi veia un dels elements constitutius de la història més antiga de Catalunya.

4. CONSIDERACIONS FINALS

El document inèdit que presentem i comentem en aquest treball té la virtut d'exposar de manera orgànica i sistemàtica els trets essencials del pensament arqueològic de Pelegrí Casades. Per extensió, si tenim en compte que Casades era el president vitalici de la secció arqueològica del CEC, podem considerar que aquells plantejaments eren assumits com a propis pel mateix CEC, una

49. OLLICH (1999), p. 10.

50. GRACIA (2018: 86 i *sg.*).

51. GUILLEN-GARCIA (1899).

de les institucions més importants relacionades amb l'arqueologia catalana del final del segle XIX i el principi del XX.

Si recapitem, veiem que Casades va expressar de manera més o menys elaborada cinc idees bàsiques sobre l'arqueologia, dues de generals i tres exclusives de l'àmbit català. Així, a nivell general defensava l'estatus científic i autònom de l'arqueologia i valorava les seves aportacions, que havien permès reescriure la història de la humanitat. Amb tot, Casades mostrava una imatge romàntica de l'arqueologia, una ciència que creia practicada per savis intrèpids que, per amor al coneixement, no dubtaven a arriscar fins i tot la seva vida en excavacions a països exòtics i bàrbars. Els plantejaments de caire colonial i imperialista, el saqueig del patrimoni arqueològic de països com Egipte o Iraq, o l'ús nacionalista que les potències occidentals van fer d'aquell patrimoni són elements absents en l'anàlisi de Casades.

D'altra banda, ja hem vist com maldava per establir una diferenciació clara entre arqueologia i història de l'art. En aquest cas, però, hem de convenir que l'intent de Casades no va reeixir. Més enllà d'enunciar alguns arguments genèrics per defensar la distinció, a la pràctica les seves conferències arqueològiques al CEC van consistir molt sovint en una història de l'art prehistòric, antic, medieval i modern.

Pel que fa a l'àmbit català, Casades es mostrava com un partidari ferm de la dimensió científica de l'excursionisme enfront de l'excursionisme esportiu que les noves generacions reclamaven cada cop amb més insistència. L'arqueologia tenia un paper molt important dins d'aquest excursionisme científic que Casades defensava, ja que era vindicada com una eina per contribuir a la reconstrucció nacional de Catalunya, gràcies a la seva capacitat per promoure l'establiment de lligams amb el territori i la seva història.

Casades també reclamava una atenció prioritària per a l'estudi de l'art medieval català. El compromís de l'arqueòleg excursionista amb el país l'obligava a conèixer, analitzar i preservar un patrimoni medieval que testimoniava des del punt de vista material i espiritual una època de plenitud nacional que s'aspirava a recrear.

Finalment, Casades considerava imprescindible formar els excursionistes catalans en el coneixement de totes les cultures antigues de la Mediterrània. El motiu, ja ho veiem, no estava relacionat amb la simple acumulació de coneixements, sinó que partia de la convicció ferma que la història més antiga de Catalunya s'havia beneficiat del contacte i de les influències rebudes de les cultures de la Mediterrània oriental, la qual cosa constituïa un dels trets diferencials de Catalunya en relació amb els altres pobles de la península Ibèrica, que no haurien rebut aquest influx civilitzador provinent d'Orient.

BIBLIOGRAFIA

- ANÒNIM (1879a). «Conferencias sobre arqueologia». *L'Excursionista*, 3, p. 17-18.
- (1879b). «Conferencias sobre arqueologia». *L'Excursionista*, 5, p. 34-36.
- (1879c). «Conferencias sobre arqueologia». *L'Excursionista*, 6, p. 41-42.
- (1879d). «Conferencias sobre nocions d'arqueologia». *L'Excursionista*, 8, p. 65-66.
- (1879e). «Conferencias sobre nocions d'arqueologia». *L'Excursionista*, 12, p. 129-130.
- (1879f). «Conferencias sobre nocions d'arqueologia». *L'Excursionista*, 14, p. 162-164.
- (1880a). «Conferencias sobre nocions d'arqueologia». *L'Excursionista*, 20, p. 450-451.
- (1880b). «Conferencias sobre nocions d'arqueologia». *L'Excursionista*, 27, p. 548-550.
- (1881). «Conferencias sobre nocions d'arqueologia». *L'Excursionista*, 30, p. 602-603.
- (1882). «Conferencias sobre nocions d'arqueologia». *L'Excursionista*, 43, p. 49-51.
- (1883). «Conferencia sobre lectura y calch de lapidas». *L'Excursionista*, 51, p. 179-181.
- BARRAL, Xavier (2009). *L'art romànic català a debat*. Barcelona: Edicions 62.
- (2014). «Reflexions sobre el context i la recepció de les *Nocions d'arqueologia sagrada catalana* de Josep Gudiol a inicis del segle xx». *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, núm. 7, p. 37-50.
- BRUTAILS, Jean-Auguste (1903). «D. Pelegrín Casades y Gramatxes. *Influencias del art oriental en los monumentos romanichs de Catalunya*». *Bibliothèque de l'École des Chartes*, núm. 64, p. 632-633.
- CASADES, Pelegrí (1903). *Influencias del art oriental en los monumentos romànichs de Catalunya*. Barcelona: Casa Provincial de Caridad.
- CARRERO, Eduard (2014). «Josep Gudiol i Cunill i els estudis sobre arqueologia sagrada a Europa. Manuals i diccionaris per a la memòria dels usos i les funcions». *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, núm. 7, p. 67-76.
- CORTADELLA, Jordi (1997). «La investigación arqueológica en las asociaciones excursionistas catalanas (1876-1915)». A: MORA, G.; DÍAZ-ANDREU, M. [ed.].

- La cristalización del pasado. Génesis y desarrollo del marco institucional de la arqueología en España.* Màlaga: Universidad de Málaga, p. 273-286.
- DALMAU, Antoni (2018). «1896. El terror de les bombes». A: DE RIQUER, B. [ed.]. *Història mundial de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, p. 605-611.
- DÍAZ-ANDREU, Margarita (2009). *A World History of Nineteenth-Century Archaeology. Nationalism, Colonialism, and the Past*. Oxford: Oxford University Press.
- GENERA, Margarida; OLIVÉ, Francesc (2008). «El mundo del excursionismo en Catalunya y la arqueología. Documentos inéditos». A: MORA, G.; PAPI, C., i AYARZAGÜENA, M. [ed.]. *Documentos inéditos para la historia de la arqueología*. Madrid: Sociedad Española de Historia de la Arqueología, p. 67-84.
- GRACIA, FRANCISCO (2018). *La construcción de una identidad nacional. Arqueología, patrimonio y nacionalismo en Cataluña (1850-1939)*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- GUDIOL, Josep (1902). «L'excursionisme i l'arqueologia». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 87, p. 89-103.
- GUILLÉN-GARCIA, Guillermo de J. (1899). *Les Héthéens ont-ils colonisé la Catalogne?* Friburg: L'Oeuvre de Saint-Paul.
- MARTÍ, Jordi (1994). *L'excursionisme científic i la seva contribució a les ciències naturals*. Barcelona: Alta Fulla.
- OBRADOR, Mateu (1905). *La nostra arqueologia literaria*. Palma de Mallorca: Filles de J. Colomar.
- OLLICH, Imma (1999). «L'arqueologia medieval a la Universitat de Barcelona: l'aportació i el llegat del Dr. Riu». *L'Erol*, núm. 61, p. 10-13.
- PORTER, Maria (1978). *Arqueologia per a excursionistes*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- RIERA, Joaquim (1882). *ACEC. Acta de la Sessió Pública Inaugural del any 1882*. Barcelona: La Renaixensa.
- RISQUES, Manel (2019). «1934. Els gàngsters de Barcelona». A: DE RIQUER, B. [ed.]. *Història mundial de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, p. 739-745.
- ROMA, Francesc (2014). «Excursionisme i arqueologia en l'obra de Josep Gudiol i Cunill». *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, núm. 7, p. 27-36.
- SAÏD, Edward (1978). *Orientalism*. Nova York: Pantheon Books.
- TORRAS, Cèsar August (1888). *ACEC. Acta de la Sessió Pública Inaugural del any 1888*. Barcelona: La Renaixensa.
- VIDAL, Jordi (2016). «Alberto del Castillo y la arqueología medieval». *Revista de Historiografía*, núm. 24, p. 291-305.

- (2020). «Aquell poble ingrati i pèrfid». Antisemitisme en les conferències arqueològiques de Pelegrí Casades (1905-1917)». *Pyrenae*, núm. 51/2, p. 181-196

Apèndix: Transcripció del manuscrit de Pelegrí Casades «Conversas sobre arqueologia pera ús dels excursionistas. Introducció»

(P. I) INTRODUCCIÓ

Convidat per nostre president pera pendre part en las conferencias que, ajudant Deu, se donarán en lo present curs en aquest «Centre Excurs^{ta} de Cat^a», vinch á sentarme en aquest lloch, que conceptúo massa enlayrat pera mos petits valiments. Si l'ocupo, malgrat reconeix que'm vé balder, es perque com soldat de darrera fila, he cregut no podia excusarme de obehir á qui'ns comanda ab tantíssim acert. Sia, donchs, mon fet prés com acte d'obediencia, may com patent de suficiencia.

No la tinch, y es per aixó que califico de Conversas y no de Conferencias, lo que sobre Arqueologia 'm propono dirvos durant unas quantas vetllas; senzillas conversas de company, d'amich, ab la forma planera ab que'ns parlém els excursionistas al trescar per las serras y afraus de nostra estimadíssima terra, fugint de tot aspecte doctrinal y sabi que á ningú menos que á mí escauria.

Prengáu-ne, estimats companys, la bona voluntat, ja que res mes vos puch oferir.

No es cosa nova d'ara en aquesta casa 'l parlar d'Arqueologia. A poch d'haverse fundada la primera Associació Excursionista, (p. 2) el malaguanyat arqueólech D. Eduart Támara doná, á partir del 16 de Nov. de 1878, una tanda de Conferencias en el local que enfilat dalt de las colúmnas romanas, que son el millor joyell que adorna aquest Centre, fou lo bressol del Excursionisme catalá, servint d'obra de text tot lo territori de Catalunya, y d'exemples gráfichs els monuments que li fan d'esplendorosa corona.

A las conferencias donadas per en Támara, siam permés retraure las de nostres precursors en excursionisme, D. Andreu Balaguer y Merino, Don Francesch Mª Tubino, Sr. Comte de Bell-lloch y Don Joaquim Olivó y Formentí, mestres y companys, passats á mellor vida, als quins un deber de gratitut m'obliga á recordarlos en aquestos moments, ple de recansa y d'anyorament.

(P. 3) [PLÁN DE LAS CONVERSAS]

I. Nocions preliminars

Noció. Com que las nostras conversas han de raure á parlar d'Arqueología, primerament havem de dir, no definir, perque som enemich de definicions, quina cosa sia la Arqueologia; qué s'entén ó qué comprén aquesta paraula. Segons son significat es lo tractat de lo Antich. Aquestas paraulas diuhen massa i dihen poch. Diuhen massa perque no tot lo que es antich es objecte d'estudi; y diuhen poch perque tanca en límits estrets lo camp d'investigació. De lo antich s'estudian los monuments, lo que es digne d'esser conegut, per son interés històrich ó per son valor artístich. No vol dir aixó que nostra tasca sia fer la historia del art, encara que ho sembli, ja que d'Art n'haurem (p. 4) de parlar quasi bé sempre y en totes aquestas conversas. No será la historia del art, perque pera aixó deuriam parlar del concepte estétich, ó de las ideas artísticas, de tots los temps y de tots los pobles, y aixó'ns allunyaria molt del nostre objecte, fentnos fer una marrada grossíssima que'ns retardaria d'assollir nostre fi.

Objecte. Per medi de la Arqueologia 'ns proposém coneixe, d'una manera quasi bé exacta, 'ls sentiments, es dir, la vida moral, l'esperit dels nostres antepassats, sas costums, sas creencias, sas supersticions, en un mot, son modo d'esser y d'obrar, y aquestos coneixements no son obtinguts per la sola forsa de la imaginació, de la fantasía, del lliure y voladís albir de la poesia, sino per medi de datos ben concrets, ben positius, del tot estudiats.

Es Ciencia. Es per aquestos (p. 5) medis, y com resultat d'investigacions llargas y gens planeras, que s'ha pogut fer pendre lloch, entre las Ciencias, á la Arqueologia. No es, donchs, un entreteniment com qualsevulla altre, pera distracció de richs ó de desocupats; no es la Arqueologia 'l resultat [dels coleccionistas d'antiquallas. Res d'aixó; un arqueolech ha d'esser un sabi] de la pacient tasca del coleccionista d'antigüetats. L'arqueolech es un [verdader] home de Ciencia, com el matemátich, el geólech, el químich; es mes, un home sol no pot abrassar, per potent que sia la sua inteligencia, totes las branques del arbre inmens de la ciencia arqueológica. Los sabis mes eminentes en aquesta lley de coneixements han sigut únicament [especialistas], han dedicat llurs talents á un punt determinat; y no es possible férho (p. 6) d'altra manera.

Extensió de son estudi. Tingas en compte que la Arqueologia estudia totes y cada una de las manifestacions del esperit y de la activitat humana, en l'ordre

del temps y del espay. Las de son camp d'investigació y d'estudi son amplíssimas. L'arqueólech, quan lo geólech deixa per acabada la sua tasca, al aparéixe, en lo periodo quaternári, l'home —ja que de nostre primer semblant terciari res de positiu se'n sab, en l'estat actual de la antropologia— pren la cadena dels fets y lligant la darrera anella que deixa'l geólech ab la primera que ha forjat l'antropólech y enclusa de sas investigacions, prossegueix la historia del mon, encarnada en los actes del ser mes perfecte que de las mans del Creador eixí, quan la terra estigué en disposició de rébrel, pera servirli d'estada.

(p. 7) Ciencias auxiliars. Tot lo humá, es dir, tota la obra del intelecte humá es materia d'estudi pera l'arqueólech; ell esbrina l'origen de las rassas humanas desde que ha pogut descobrir en las covas, confosos ab los restos dels animals d'especies avuy extingidas, los cranis y óssos del home, engendrant ab los datos obtinguts á la filla gran de la Arqueologia, ó sia, la Ciencia Antropológica, que ab sa germana bessona la Etnografía, obran la serie primordial dels materials pera vestir l'edifici, encara no prou ferm, de la Prehistória. En possessió dels datos primers sobre l'home y las rassas humanas, ha volgut saber com parlavan los nostres aborígens, encomanant á la Filología tan difícil tasca, ajudantse pera assolir lo fi de sas investigacions, per medi dels signes ab que la ma insegura del home primitiu fixa las ideas de son pensament, d'una (p. 8) manera rudimentária, naixent del aplech de datos, que de tal estudi s'aplegaren, la branca importantíssima de la Paleografía; ab un pas mes, preguntá á las [«rudimentarias»] ingénuas pictografías que en las covas, en las habitacions trogloditas, observá, junt ab los alfabet primitius, quin concepte tenia l'home primitiu de lo que despres fou l'Art; y aixís de grahó en grahó, la Ciencia Arqueológica va seguint lo progrés de la eterna evolució del esperit humá, y a cada nou descobriment, aquella gran Mare ha anat infantant novas fillas, plansons que havian de portar gran ufana al entorn del arbre majestuos de la Arqueología. Los primers indicis de la industria humana, estudiant també ab esment cuidadosíssim, donáren lloch á poder investigar las relacions dels pobles primitius per medi del [poderós] gran (p. 9) vehícol de tota civilitació, lo Comerç, y conseguida aquesta gran font de descobriments, la historia dels pobles fou ja possible, obrintse á la investigació los anals mes primitius dels vells imperis, que envollats en la nebulosa de la faula y del Mito, la Arqueologia, prenent per mestre y companyona á la Crítica, ha condensat en lluminós astre que aclareix las foscors dels orogens dels pobles é incansable en son camí, no desdint may davant dels obstacles, furgant las entranyas de la terra, que avara amagava 'ls tresors de las generacions passadas, al exemple del geólech, ha obert lo gran Llibre del Passat,

confegint sos caràcters, sistematissant los datos obtinguts y establint, ab seguretat matemàtica, las épocas, los períodos, las formacions dels pobles, sa vida, sa desaparició. De cada fet descobert y comprovat (p. 10) n'ha fet una branca especial de coneixements que, tots plegats, formen lo gran conjunt que's comprén baix lo nom d'Arqueologia.

Limitació dels estudis arqueològichs. Per lo indicat lleugerament fins ara, 's veu quan impossible es que un home sol, y durant la curta estada que 'ls humans fem en aquesta vida, puga tenir tots los coneixements que abraça la Ciència Arqueològica. Los grans mestres [han sigut tots especialistas] s'han concretat á un ram especial d'investigació, única manera d'arribar ab pas segur al punt desitjat [per cada un d'ells].

Nostre objecte. Ja haureu comprés, per lo tan, que ab nostras conversas sobre Arqueologia, no aném á parlar de tot lo que 's contenen en aquest extensíssim camp d'estudis. Nostre objecte es mes modest.

Monuments a estudiar. Se redueix á donar una idea general dels monuments que pugan interessar al excursionista al trovarse davant d'un [monument] exemplar d'epoca anterior (p. 11) á la nostra; aixó es: qui 'l construí; quan fou bastit; perquè sigué alsat; qué representa en la història del esperit y del progrés humá; quin valor té dintre del Art, en general; qué'ns diu, á nosaltres, fills amants y devotíssims de la nostra Mare Catalunya?

Necesitat d'estudiar los antecedents. Pera fer, ab la major seguretat possible, la via que havem d'empendre, precisa conéixe'ls antecedents, l'origen dels fets que hauran d'esser objecte de nostre entreteniment en aquestas conversas. La gran vritat: ex nihilo, nihil, es dir, que de tot ha tingut un comens, un precedent; es absolutament aplicable en Arqueologia. Res de lo que ha produït l'intel·ligència humana pot dirse que ha sigut espontani. Una cadena influida d'anellas es la verdadera història del progrés y de la cultura, y d'aqueixas anellas no 'n podem prescindir (p. 12) sino volém fer judicis equivocats. Per aixó, havem d'anar molt lluny pera arribar á comprendre 'ls fets que 'ns semblan molt senzills y planers, á nosaltres, que si no havém assolit l'últim grau del perfeccionament material y 'l domini absolut de totas las forsas de la naturalesa y de totas las energias que, latents, se trovan en l'univers, entreveyém quelcom d'aquesta perfectibilitat que algun dia assolirà l'home en la terra.

Anem donchs a posar las fitas en la llarga carrera que anem á fer.

Que s'enten per monument. Havém dit suara que seran objecte d'aquestas conversas los monuments de la antiguetat, per medi dels quals la arqueologia

fonamenta sos coneixements. Ells son (p. 13) los documents autèntichs, d'una veracitat absoluta, per medi dels quals s'arriba á la consecució de la certesa relativa al fet que se subjecta á crítica; ells descubreixen lo passat, fan parlar eloqüentment fins las pedras y supleixen lo silenci de las cosas mortas. Y no cal restringir lo sentit que comunent se dona á la paraula monument. No son solament las obras arquitectónicas las que tenen dret á tan noble designació. La Arqueologia califica ab lo mot dit ara mateix á qualsevol obra dels temps passats que proporciona datos sobre fets historichs, que son testimoni del avens del progrés humá ó certifcan la manera de ser, de pensar, de sentir, de las generacions passadas, sense que cap dubte puga fer naixe son estudi sobre la vritat del dato que's busca, ó del fet que's vol comprobar. Aixís es que deurem calificar (p. 14) de monument, tan los petits objectes votius que 's trovan en las estacions trogloditas de las mes allunyadas séries del mon paleolítich, com las gegantescas, titánicas, construccions del portentós Egipte [de las dinastias menfitas]; tan los amulets de terra cuyta y'ls rudíssims exemplars de la cerámica, descobertas en las covas, com las creacions immortals praxitelianas, tan las bárbres construccions [paleolíticas] neolíticas, com las superbas obras dels romans. En una paraula, pera l'arqueólech res es despreciable de lo que 'ls temps passats han deixat, si dona novas certas de la época [del poble que] en que's laborá l'objecte que estudia, y del poble que s'en serví. Voleu un exemple ben gráfich? La arqueologia [estudia] examina, ab profit, fins las escombrarias, las desferras de cuyna que ha trovat aumentadas al entorn de las estacions protohistóricas de la Escandinavia, donant á tals dipòsits lo nom, (p. 15) per nosaltres estrafalari de joest enmeddings.

[Divisió de la arqueologia] Historia de la Arqueologia. Com tot fet humá, la Arqueologia té també la seva historia, ó sia, 'l estudi dels comensos, desarrollo, amplitut y estat actual d'aquesta ciencia; son passat y son present. Encara que no hi han datos positius, ni escrits que'ns digan si'ls antichs se dedicaren á las investigacions de la Arqueologia; ab tot, tenint en compte que l'home sempre ha sigut lo mateix, sempre, y en totas parts, en totas épocas, y dintre de las especials circumstancias de cada lloch, hi han hagut homes que s'han preocupat d'esbrinar l'origen de las cosas y que han sentit respecte pera 'ls recorts del Passat, conservantlos fins ab piadosa veneració. Si aixís (p. 16) no hagués passat, tingau per segur que las Arts, lo Bon gust, la perfecció que assoliren las obras de la industria humana no haurian pogut desenrotllarse, perque sense exemplars pera copiar ó inspirarse, no s'haurian tret las ensenyansas que 'l progrés la progressiva marxa del treball humá clarament revela. Los tresors que la pietat dels

pobles que iniciaren lo canvi de la cultura y de las Bellas Arts acumulá en los temples foren los museu d'ahon tragneren ensenyansas y models pera seguir é imitar, y, per altra part, es cosa sabuda y 's trova consignada en tota obra de vulgarisació, que'ls grechs y sos imitadors los romans, tenian especial predilecció pera guardar, coleccionats, exemplars de la antigüetat. Gracias á tal afició s'han conservat obras admirables (p. 17) del clasicisme artístich gréch, contribuinthi los generals de Roma al despullar als pobles que subjectavan al jou de la Ciutat, de las obras antigüas y de valor artístich que conservavan. Es cert que no 's preocupavan los conquistadors, al enriqueir de preciositats de tota mena 'ls temples, palaus y plassas de la Capital del mon, d'estudiar, com se fa avuy, y ho feren per sola ostentació y pera testimoniar lo poder de Roma; ab tot, aixó feu naixe la afició de coleccionar entre 'ls potentats, fundant la tradició de respecte á lo antich y á lo artístich, que 'ls sigles mitjos continuáren, recullintse en los monastirs y catedrals, castells y casals nobiliaris, casas comunals y gremials, llibres, joyas, pinturas, que han sigut la base y fonament pera fundar la Ciencia Arqueológica. Aquesta, ab tot, no pot afirmarse que tingués verdadera (p. 18) existencia fins la xv^a centuria, naixent en lo país clássich de tot Art Bella, la Italia.

Una de tantas glorias que no pot discutirse á la Iglesia es la d'haver promogut los estudis arqueológichs. Al entorn de la Seu Pontificia nasqué y florí la Arqueologia. A imitació de la Cort dels Papas, los magnats de las Repúblicas italianas afavoriren la creació de Museus y l'estudi de la Antigüetat. No obstant aquesta afirmació, devem, ab tota justicia, considerar com á fundador dels estudis arqueológichs á Llorens de Médicis, per haver instituit una cátedra pera ensenyar Arqueologia. Lo gran moviment social conegut pel Renaixement ajudá poderosament á la obra iniciada pels Medicis. Aquella portentosa ressurrecció d'energias, aquell despertar dels pobles que fou la aurora de la Epoca moderna (p. 19), 's degué, en gran part, á la Arqueologia; ella fou la vareta mágica que feu deixondir del llarch somni á la Antigüetat clássica; y al potentíssim impuls de las novas ideas y dels sentiments novells, los homes dels últims temps de la Europa mitjeval se donaren compte de que la font abundantíssim [sic] d'inspiració artística brollava sota las ruinas que agombolan la [civilisació] invasió dels bárbres y que 'l saber antich, entafurat en las bibliotecas dels monastirs, podia allissonar vigorosament á las generacions del mon que renaixia. D'aquí l'afany d'estudiar tot lo que's descubrí de la Antigüetat, en Arts, en Ciencia, en Literatura.

Desde 'l noble impuls donat pels sabis del sigle xvi fins á la hora present, las conquistas de la Arqueologia han sigut contínuas, seguras (p. 20) y de gran

importancia. Ab quatre centurias de trevallar incessantment, la Arqueologia ha fet reviure 'ls homes y las obras de sigles quasi incontables. ¿Qui pot calcular los anys que representa la proto-historia de la Caldea y del Egipte si 's té en compte que 'ls descobriments dels [egiptólechs] arqueólechs permeten escriure la historia d'aquells antiquíssims pobles? [de cent sigles enrera]?

Saludem ab veneració als grans precursors dels estudis arqueològichs que en lo sigle XVI ilustraren ab sos treballs la Antigüetat, fins allavors tan poch coneguda. Poggio Bracciolino, coneixedor profund de las lletras clàssicas, gloria de la Cort pontificia del Papa Martino V, Maffeo Veggio, Onofre Panvini, Robertello, que ab l'estudi dels monuments epigráfichs fundaren la cronologia e historia romanas, Nicolau Nicoli (p. 21) conegut per lo pare de la Arqueologia; Pomponio Leto, fundador de la Academia Romana; 'l gran epigrafista Pere Sabatino, qui coleccioná metódicament las inscripcions romanas; Just Lipsius, que estudiá las costums de la antigüetat; el célebre Vignola, (Jaume Barozio), mestre per molt temps dels vells arquitectes, qui sistematisá la ensenyansa dels órdenes arquitectònichs; el célebre arquebisbe tarragoní, gloria de la Ciencia arqueològica, sabi epigrafista y numismátich, Antoni Agustín, Ambrós de Morales y altres que son honra de nostre país.

En lo mateix sigle XVI, s'estudiaren científicament las abandonadas Catacombas romanas, menas riquíssimas, déus inextroncables, arxiu abundantíssim de la Antigüetat Cristiana. El gran promotor d'aqueixa branca capdal de la Arqueologia fou el gran Sant y 'l gran artista, a l'hora, Felip Neri (p. 22). Seguint los consells y l'exemple de tan eximi varó, qui lo mateix encenia'ls cors en l'amor á Deu, com sabia comunicar l'entusiasme per las Bellas Arts, los immortals Baronio y Antoni Bosio, feren sortir de las entranyas de Roma la vida del Cristianisme primitiu, descobriment [sic] un nou mon, tan oblidat y tan desconegut, mes que 'l que Colon trová á la altra part del mar gran.

Continúa ab mes afany lo sigle XVII los estudis iniciats en l'anterior. Los noms de Muratori, Gruter, Dóni, P. Aringli, Kircher, Ducange, Montfaucon, etc mereixen esser escrits ab lletras d'or en los anals de la Ciencia Arqueològica. Gracias á aqueixos arqueólechs, la historia de la Antigüetat no es un surgit espés y insuls de faulas, de falsetats y de grans errors que 'ls cronistas y falsaris del sigle XVI propagavan arreu; ells feren possible l'escriure (p. 23) l'història verdadera, fent naixe un Mariana, un Zurita; [entre nosaltres. Ducange, Montfaucon] y desde que'ls estudis arqueològichs foren metodisats, y la crítica presidí á tota investigació, fundantse en los descobriments y 'ls datos proporcionats per los

arqueòlechs, la Historia no caminà a las palpentas, sentantse 'ls fonaments del edifici que'n nostres dias s'aixeca magestuós.

Durant lo sigle XVIII, la Arqueologia pren una volada inmensa, descobrint extensos horitzons, que'l sigle passat omplí de llum y de clarors vivíssimas. Los quins emprengueren l'ampla via dels grans descobriments arqueològichs y dels profundíssims estudis pera ilustrar la antigüetat mes remota, foren los mestres y apóstols de la Ciencia, Vinckelmann [sic], qui fentse 'l campió de la Bellesa Grega, cridà l'esment (p. 24) dels sábis envers l'Art helénich; Zoega, l'iniciador dels descobriments portentosos del vell Egipte; Passeri, qui estudiá la antiquíssima Etruria; y al costat d'aqueixos sabis, brillejan Schiller, Marten y Baxter; [el P. Aringhi, investigador de las Catacumbas; Gruter y Muratori, grans epigrafistas; el celebre P. Kircher, qui feu parlar als geroglífichs egipcis] acompanyantlos los eminentes mestres Boldetti, Buonarrotti, Bottari, continuadors de la gran obra del P. Aringhi, en esbrinar los secrets, que durant tants de sigles, esperavan descobrir les Catacumbas romanas; l'inmortal Mabillon, gran ilustrador de la Historia; los epigrafistas Fabretti y Finestres; el P. Flórez, nostre Masdeu y altres preparáren lo camí que triomfalment havia de recorre 'l sigle XIX.

Aquest es, ab justicia, calificat sigle d'or (p. 24bis) dels estudis y descobriments arqueològichs. Lo sigle are finit, figurará en los anals de la Ciencia arqueològich [sic] en primer lloch. La expedició francesa al Egipte obrí de bat á bat la porta á las grans investigacions, iniciant un moviment febrós y fecundíssim que ab los cent anys que dura ha refet los anals de la Humanitat desde un punt que jamay s'hauria pogut somniar. Res ha escapat á l'estudi dels sabis; un fi trascendental, de límits amplíssims, ha excitat vigorosament la curiositat may prou satisfeta dels homes de ciencia. L'estudi del Egipte fou un avís de que 'l mon antich, las civilisacions mortas, los pobles é imperis desaparecuts, amagats sota terra y envolcallats per l'espesíssim sudari del oblit, que dormitava per centenars de centurias, la fossa inmensa del Passat ignot, podia tornar á reviuere, podia férsel parlar eloqüentment, estava en disposició d'allissonarnos y de (p. 25) descobrirnos mils secrets. Los descobriments del Egipte feren náixer una branca mes al arbre corpulent de la Arqueologia; la Egiptologia. D'aquest plansó, nasqué altre tronch ab los estudis dels grans imperis d'Assyria; y de grau en grau tots los pobles primitius de l'Assia, de l'África, d'Europa y d'America, han sigut objecte d'investigació, y res, que á las Ciencias historicas convinga coneixe, ha quedat ocult.

Llarga, es donchs, la llista que [podem] podriam fer dels grans homes que omplen tota la dinovena centúria, per sos estudis y trovallas [importantíssimas],

podentse formar biblioteques, de gran válua, ab la munió d'obras publicadas; y, no cabent ja en los Museus arqueològichs de tot lo mon, lo número incontable de tesoros y exemplars arqueològichs.

(p. 26) Aqueix potentíssim [renaixement de] moviment, que es una de las mes laudables característics del sigle en que havem nascut, no s'ha limitat, com en las centúrias anteriors, al estudi dels pobles y civilisacions de la Antiguetat. La Edat Mitjana, aqueixa tan calumniada y desconeguda época, ha sigut, y es encàre, objecte del entusiasme dels [verdaders] amants de la Vritat y dels devots del Art. Lo Romanticisme fou [la vareta mágica] qui aixecá l'espesíssima cortina de foscor ab que alguns esperits mesquins s'empenyavan en fer creure que tot era barbre, confús, negrós, sense llums ni clarors, lo temps que transcorregué desde la cayguda del colós romá á la ruenta y enlluhernadora aubada del Renaixement.

La Arqueologia, donchs, com una deesa, tot ho abraça desde l'elevat séti de son trono, ho veu tot; lo temps y l'espai no té [sic] secrets per ella (p. 27). Y ¿quins son sos sacerdots d'aqueixa Alma Mater? ¿quins sos devots fidels? Los noms de Quirino Visconti y Bartomeu Borghesi seran sempre dits ab profund respecte. Todas las branca de la Ciencia Arqueològica foren per ells conegudas y conreadas. Ells feren possible la existencia dels grans ilustradors del abans fosquíssim y misteriós Egipte; Champollion, Lepsius, Rougé, Mariette, Maspero, Flinders Petri [sic]; dels infatigables descubridors de las antiquíssima [sic] Caldea y Assyria, Grotfend, Lassen, Botta, Layard, Smith, Rawlinson, Lenormant; dels grans orientalistas insignes Chipiez, Perrot, Reinach, Vogué, Carter, Wolseley [sic],⁵² nostre sabi benedictí P. Ubach; del [sic] sabis desvetlladors de la Grecia prehistórica, heróica y arcaica Schiliemann [sic], Brush, Heuzey, etc. etc...; dels sapientíssims reconstructors de la vida etrusca y romana, Martha, Mommsen, Hubner, (p. 28) dels continuadors meritíssims de la obra que comensaren los Bozio y demes arqueólechs cristians del s. xvi, los inmortal Joan B. de Rossi, P. Garrucci, d'Armellini, Stevenson y Marucchi, que vingueren á completar la obra de Raul Rochette y de Sattelle y Martigny.

Los mestres en l'estudi de la Arqueologia Mitjeval, los célebres Caumont, Kicherat, Ruskin, Violet-le-Duc, Le Blant, Didron, Cahier, Martin, Allard, y entre nosaltres, es de justicia no deixar d'anomenar ab respecte los arqueólechs

52. Probablement es referia a l'arqueòleg anglès C. Leonard Woolley.

Florez, Agustin, Finestres, Cuadrado, Delgado, Berlanga, P. Fita, Rada, Campaner, Pedrals, Mérida, Moreno, Piferrer, Puiggarí, Hernández Sanahuja, etc., y molts altres, nacionals y extrangers, que forman legió y son honra de llur terra y, penyora, á la vegada, de la serietat, importancia y trascendencia dels estudis arqueològichs.

(p. 29) Utilitat dels estudis arqueològichs. Per lo dit fins are 's pot afirmar que la Arqueologia es una ciencia de verdadera importancia y que ha merescut, desde que s'iniciá, la major consideració dels homes mes eminentes, colocantsela al costat dels estudis mes útils pera 'l progrés y perfeccionament humá. Ella es una font viva y inestroncable de grans y trascendentals coneixements, y ha obert lo camí de la verdadera historia y ha aixamplat inmensament los dominis del Art. La Arqueologia ha fet neixer los fins á nostres dias ignorats anals de la prehistoria y de la proto-historia, fentne una branca importantíssima dels coneixements humans, que han permés als homes de ciencia esbrinar la historia dels homes, de las rasses, de son llenguatge (p. 30) de sas creencias, de sas supersticions, costums, industrias, comers y Arts desde temps que escapan á tota cronologia. La Ciencia Arqueológica ha fet també reviuire las antiquíssimas dinastías egipcias y sumério-caldeas, rectificant cronologías equivocadas y destruint grans errors; ella ha fet parlar los abans initeligibles geroglífichs que omplen las cambras funerarias de las Pirámides, de las Mastabas y dels Obelischs; ella ha fet coneixe 'l sentit de las inscripcions cuneiformes [dels colossals querubs] que omplan las colossals estátuas dels [querubs] lleons y braus alats, que ab actitud imponent guardavan las portas de las ciutats mortas de la Caldea, de la Assyria y de la Persia. Ab son trevall titánich ha remogut los deserts de l'Assia y ha fet reviuire als pobles, tan sigles desaparecuts, y qual existencia ni se sospità pels antichs geógrafs y (p. 31) historiadors, que existiren y lluytaren y mercadejaren ab los riberenys del Nil, del Tygris y del Eufrates. Tota la munió de gents que, d'alguns tan sols lo nom retreuen los Sagrats llibres, s'es refeta la Historia antigua, y aqueix antiquíssim Orient, pare de tots los pobles, ha aparecut magestuósament gran en sa colossal ruina.

Y, qué dirém dels serveys que l'Art ha rebut de la Arqueologia? Tota la historia artística ha sigut refeta desde sa primera plana. Los rudíssims intents de dibuix, revelats en las pictografias de las covas del período neolítich; las informes, bárbres é infantils figuretas del arcaisme mes llunyá, las obras mestres dels artistas á sou dels [Faraons] Tutmosis y dels Ramessidas, los grandiosos relleus rupestres dels monarcas achemenidas y Sassanidas; l'art ben típich del misteriós

poble Hetheu, tota la civilització (p. 32) de la Grècia heròica y arcàica, revelada pels grans descobriments d'Issarlik, de Micenas, de Tyrinto, de la Troade, de Thera, de Xipre, de Creta, y de las illas del mar Egeo; en una paraula, tot un mon desconegut, s'ha fet patent als ulls admirats dels sabis y dels Artistas. No-víssimas troballas, han ensenyat formas, ideas, concepcions impensadas; y l'Art decoratiu, las indústries artístiques, los procediments y tecnicismes que 'l modernisme ha posat de moda, tot ha sigut produït per lo gegantesch esforç de la Arqueologia al posar á disposició de tothom lo resultat de sa conquesta del Passat.

Utilitat. Qui negará, donchs, la utilitat dels estudis arqueològichs? Perque l'han compresa, tots los Estats civilitzats esmersan quantitats considerables pera (p. 33) enviar verdaderas colonias de sabis, ab lo nom de Missions Arqueològiques, als països [clàssichs] de la Antiguitat clàssica, pera obrir las entranyas de la terra que avara ha amagat, ó previsorament ha guardat, amorosament, los tresors de las civilitzacions mortas. Las Universitats dels països capdevansers de la gran cultura, á despesas llurs, envian exploradors als llocs deserts de la Mesopotàmia pera cercar los testimonis de las vestigis de las ciutats de les quals la Bíblia 'n parla lleugerament. Alemanya, á la Olympia; Fransa, á Delphos; Inglaterra, á l'Egypte, á la Nubia y á la India; la Belgica, á la Persia; les Universitats estadounidenses, á l'Assia, etc.; tots los Estats rivalisan pera afavorir ó promoure treballs y excavacions pera aixamplar, cada dia mes, lo camp de las Ciències històriques y omplir los Museus d'exemplars, pera l'home d'estudi y pera l'artista, (p. 34) posant á disposició de tots los cultivadors de las Arts Belles y de las Arts útils los mes acabats models del enginy y del bon gust. L'arquitecte, 'l constructor, l'enginyer mateix no poden prescindir de las lliçons que li proporciona 'l passat sobre la manera de construir ab solidesa, economia, elegancia, riquesa, suntuositat y forsa. La filologia, la poesia, la música tampoch hi pot ésser indiferent lo que 'ls hi ensenya la Arqueologia; y es per aixó, que 'l coneixement d'aquesta branca del humà saber es avuy indispensable á tot aquell que's consideri home de cultura y d'esperit modern.

Importancia de la Arqueologia pera 'ls Excursionistas Catalans. A nosaltres, catalans, y excursionistas, son las nocions de la Arqueologia d'absoluta necessitat, de lo contrari la tasca que'ns havém empresa (p. 35) restará incomplerta. L'Excursionisme ja ho sabeu prou bé, no 's concreta á ésser una manifestació del alpinisme catalá; son camp d'actuació es mes ample; tenim molt per estudiar en nostra benehida terra; no tot son montanyes á pujar. Nostra nacionalitat té una historia antiquíssima, que no 's trova en cap mes llibre que

en lo mateix territori y que tots portem escrita en nostres cranis, en nostra cara, en nostres costums, cantars y dansas. [L'excursionista] Allissonats per l'Arqueologia, sabrem que son, pera qué servian y qui 'ls posá aquells codols inmensos encastellats demunt uns dels altres que 'ls sorprenen, solitaris y misteriosos, en las mes apartadas afraus; qué significan las pedras dretas, que si avuy no fitan cap tros de terra, son las termes posadas per una civilitació (p. 36) antiquíssima; quin poble fou, [que aquell] ó quina rassa de jégants siguié la que, ab esforços titánich, bastí las ciclópicas murallas de Tarragona, las navetas y talayots baleárichs; y apendrà á no despreciar las pedras grollerament obradas, sense que cap eyna de metall li hagi donat sos contorns y llisor, que trova en entafuradas covas; ni á considerar de cap interés los fragments d'ossos, petxinas y mil petits objectes de terra cuyta, testos informes de terrissa infantívolament decorada, que'l [agricultor] pagés aixeca ab la rella ó la fanga, en son treball de cada dia. Sabrá conéixe davant dels exemplars de la primitiva industria de la terra y de las mes ingenuas manifestacions de nostre Art primitiu, que nostres antepassats no foren gent bárbre, selvatge, indómata, refractària á la civilitació (p. 37), sino que sapigué assimilarse lo que 'ls pobles que inmigraren á nostras costas é illas los hi ensenyaren, aprenent á esser cultivadors, comerciants, artistas á sa manera, y que, entre nosaltres, la cultura es antiquíssima. Y admirarán 'l poder civilisador de Roma representat per los monuments y obras d'utilitat que encare poblan la nostra terra, y 'ns sorprendrà, al estudiar nostra típica arquitectura románica, abundant, rica, variada, com las tradicions constructivas que aprengué dels romans, perduráren centurias y mes centurias, y s'explicará las influencias del Art bisantí y oriental en las obras mes hermosas del nostre romanisme, y li será cosa planera compendre las maravellas que en tots los rams del Art y de la Industria (p. 38) 'ns ha llegat la Edat Mitjana, en aquells sigles de gran esplendor, en tots los ordres, de nostra nacionalitat. Y aixó 'ns farà creixe nostre amor per Catalunya y fonamentar en la reflexió y en l'estudi nostre orgull d'esser y voler esser, perpetua e inquebrantablement Catalans y ben Catalans.

[PLAN DE AQUESTAS CONVERSAS]

(p. 39) Si nostra devoció pera la Arqueología 'ns ha de produir aqueix desitjat efecte, en nosaltres mateixos, segurament ne produira ha de produirnos un altre no menys vigorós, realisant entre tots lo que, ab triadíssim llenguatge

‘ns deya l’escriptor [insigne Sr. Obrador] mallorquí, Sr. Obrador y Bennassar, al parlar-nos de «La nostra Arqueologia Literària», en sa notabilíssima conferència donada á l’Ateneo Barcelonés.⁵³ Siam permés reproduir son bell parlament. Deya: «La herencia artística de l’antigor, qualsevol sia la forma que revesteixi, es piadosament recullida y guardada pe’l poble qui la reb y la estoja, tant per venir dels seus antecessors y transmetre’n feélment á sos nets una semblansa y vera fesomía, á manera de solemne ressó de lo que aquelles generacions varen sentir, pensar y amar, com per traure’n ensenyament, norma y lliçó, inspirant en les velles belleses, el desficiós y perdurable afany de crear y produir belleses noves».

(p. 40) «Llavors es quant hom veu els antichs monuments regardats y defesos contra’ls perills del indiferentisme desconeixent y orat, que los deixa malmetre ó enrunar, si es que ab má vandálica ell meteix no’ls esfondra; llavors es quan romanen segurs y alliberats de perdua, troceig, venuda, ó cremadisa, les figures esculpturades, los llavorats entretallaments, les teles y triptichs y re-
taules de vives colors y esllanguides imatges d’expressives testes místicament nimbades; llavors es quant los vius conserven, per piadosa recordança dels qui ja trespassaren d’aquest mon, los palaus, temples, forteses y casals que bastiren, les armes y’ls arnesos ab que ‘s guarnien y lluytaren; els plegamins y llibres de má on vessaren son pensament en rims y prosas, ó hi deixaren memoria de gestas y fets assenyalats, ó s’hi adoctrinaven é hi prenien lliçó, ó hi assentaven tractes y dades y rebudes, ó hi resaven saltiris, prechs y hores de Nostra Dona (p. 41); les cançons y tonades que solien cantar; los arquibanchs y cadirats on seyen; la vaixella y vidratge en que menjaven y bevien; les robes y joyellería ab que s’endiumenja-
ven; les caixes y arquimeses de fusta forta y adorant on estojaven haver, guany y secrets; les monedes ab que mercadejaven; los panys y claus, segells y ferra-
menta ab que tancaven y defenien cabal, cambres y llars; los llits entorcillats on reposaven, dormien y ordenaven á l’hora de la mort llurs voluntats derrerres, deixant lo cors al fossar, l’ànima á Deu...; tot el llegat y hereuatge, en un mot, d’inestimable preu y valua, que als ulls y enteniment dels qui darrera ells som venguts y sabem espiritualment reviure dins les edats passades (per mes ben obrir l’ull á les presents), nos evoca l’imatge y recordança dels qui foren; nos permet colombrarlos y escometre’ls com si tornaven esser vius; y deixant la nis-
saga neta y lliberta del afrondós dictat de gent desllinatjada, venturera ó (p. 42)

53. Conferència pronunciada el 14 de maig de 1904 (OBRADOR, 1905).

ó borda, nos mostra ben senyades les fites de la preclara avior, com més midam l'examplitut de branques, gruix de soca y fondaria de réls, del arbre milenari de la raça».

Per aixó es que'l [Centre] Excursionisme catalanista no ha mirat may ab indiferencia los estudis històrichs y arqueològichs; ans al contrari, sempre ha vist en ells la forsa de sa existencia y la seguretat de que la gran tasca que ha empresa será de llarga y segura durada. Es mes, los fundadors iniciadors de las excursions per ó precursors del moviment nacionalista de nostra terra, foren, tal vegada, sense donarsen compte, uns verdaders arqueólechs, uns enamorats del passat, uns aymadors [de lo vell] de lo característich, de lo tradicional, y si'l mot no fos ja passat de moda, los calificaría de romántichs, com á verdaders devots de l'Antigor, [per son amor] y enamorats de la Naturalesa y de l'Art antich.

(p. 43) Tot aixó no vos ho dich á vosaltres, vells companys d'excursionisme, donchs, que per propia experiéncia vos consta. Va dretament als joves que tan ardidament y ab un entussiasme, en gran manera simpátich, han vingut á continuar la obra que comensárem fa mes d'un quart de sigle, uns quants somniadors, afanyats pera pendre l'inventari dels bens llegats pels avis y que arreu escampats en lo casal de la patria, jeyan mitx oblidats y polsosos, refent tot lo patrimoni moral de nostra nissaga: literatura, monuments, historia, tradicions, cansons, balls, costums, folklore, en un mot.

Plan de las conversas. Hora es ja de que exposem lo plan que intentem desenrotllar en aquestas conversas. Encara que 'l fi principal d'ellas es parlar de las antiguetats de nostra patria Catalunya, ab tot, creyéem (p. 44) del cas dir [alguna cosa sobre] que devém conéixer abans l'Arqueologia general, com á prévia notícia pera coneixer los originens [y las relacions] de nostre Art antich y las [sic] relació que té ab lo d'altres pobles que 'ns precediren, ó que junts feren la via del progrés y de la civilisació. Nostre poble, per rahó de sa situació geogràfica, no visqué [may] aislat desde 'ls primers dias de la historia coneguda, y nostre territori fou teatre, desde épocas remotíssimas, del pas, lluytas, alianzas y relacions ab los pobles que mes han figurat en los anals de las nacions. Nos caldrá, donchs, parlar de tots ells y al ferho, en certa manera, parlarem també dels nostres mes llunyans antecessors.

[Comensarem per] S'ha de comensar sorprenent al home primitiu en sa lluyta, que encara dura, per la (p. 45) existencia, considerant com y ab qué 's defensá de la crua naturalesa y dels animals ferotges, ab los qui degué disputarse son primer aixopluch, las covas; com comensá á enginyarse pera ocórrer á

la necessitat d'alimentarse y abrigarse contra 'l temperi; sas primeras armas de combat; sas primeras eynas de treball; sos esforços pera provehirse de senzills atuells [pera auxiliarse] pera 'ls serveys de la llar; los adornos ab que 's guarni; los sepulcres ab que piadosament guardá las despullas de sos estimats ó respectats semblants; en un mot los murs ab que 's resguardá dels enemichs, sos poblats ó clans, al formar las primeras agrupacions de familias, embrió de lo que serian las venidoras nacions; las manifestacions d'un Art inaprés, sense precedents, primitiu.

(p. 46) Prehistoria. Tota [sic] aqueix aplech de coneixements nos los proporcionarà la primera plana del llibre de la Arqueologia, ó sea, la Prehistòria. Los documents d'aqueixa primera part de la Ciencia arqueològica, no son escrits enlloch; son arxiu es la mateixa terra; sas lletras, son las pedras y 'ls óssos. Nos caldrá fer un treball de continuas suposicions, deduït de fets incerts encare, [veritable] conjecturas que serán un dia veritats probadas, quan la moderníssima [antropologia] ciencia antropològica haurá dit sa darrera paraula sobre l'home primitiu. En aquesta part [de nostre estudi, portarem pera esser] de la Arqueologia son objecte de contemplació, els monuments megalitichs, fets, com son nom ho diu, de grossas pedras, y á sa presencia, calcularem lo poble que 'ls aixecá.

(p. 47) Mes, el temps es curt, y no dech cansarvos mes.

Programa. Pera acabar, vos donaré una idea molt general; com qui diu un programa, ó quadro sinóptich, de les divisions mes principals que compren l'estudi de la Arqueologia. Es impossible entrar en detalls, perque no caben, en una sola conferencia.

Una mica de paciència, y dispenseume si acás, confosament, com en una visió cinematogràfica, poch fixa, os presento el [cuadro] conjunt que comprenen los coneixements arqueològichs.

(p. 47bis) Seguidament de nostra conversa sobre la Proto-historia y la Pre-història, donarem un cop-d'-ull sobre 'ls pobles antichs del Orient classich, dihent quelcom sobre l'Art y las indústrias del Egipte, de la Caldea y de la Assyria, la Persia la Fenicia, la Palestina, [la Persia] la Frígia, la Lydia, la Persia y altres poble [sic] del Assia, precursors de la Grecia; direm també alguna cosa de la civilitació xipriota y cretense, pera parlar tot seguit dels poble grec temps heróichs y llegendaris del poble grech.

Despres de recorre, en curta estona, la llargada inmensa de centúrias que representa la historia de la civilitació d'aquellas gents, tant allunyana de nosaltres,

compresa en lo mot d'Arqueologia oriental, haurem de veure quins recorts nos ha conservat la Arqueologia (p. 48) dels nostres aborígens, de las rasses que inmi-graren á la península, y á las nostras costas é illas, comprenent en lo mot, d'època ante-romana, 'l camp de nostra curiositat, época importantíssima, ara de poch estudiada, y qual estudi 'ns ha descobert un mon novíssim, en certa manera envol-callat en boyras que 's van esvahint pausadament y que una vegada nets los horit-zons que amagan, permeterán portar, tal vegada, molt lluny la font de la civilització primitiva de la Hispania.

Donant un pas mes en nostra vía empresa, entrarem en lo camí planer dels temps històrics que pera nosaltres no arriban fins que la dominació ro-mana s'inicia en nostra terra. Farem esment dels recorts, (p. 49) encare vivents, d'aquella civilització poderosa que arreu ennobleixen [la patria] lo territori de nostra pátria. Arrivats á tal punt, la tasca empresa, sembla que hauria de donarse per finida si, com en altre temps, se cregués encare, que 'ls límits dels estudis arqueològichs arribavan fins á la cayguda de Roma. Mes, no es aixís. Tota la Edat Mitjana té una importancia immensíssima pera l'arqueólech. Per altra part, la historia de la civilització y del progrés humá, quals fets recull acuradament la Arqueologia, no sofrí interrupció al desapareixe la Edat Antigua. Dos factors poderosos vejém aparéixe que son las anellas que lligan y forman estretament lo mon antich ab lo mon novell, y son aquells (p. 50) lo Cristianisme y la vinguda dels pobles del Septentrió d'Europa á las baixas terras del Mitjorn. L'un fet re-nová l'esperit de las vellas nacions; l'altre li renová la sanch. Lo mon que moría vegé l'[aurora] aubada del mon renaixent. Sempre la lley eterna de la renovació!

Entretinguda será, altrament, la conversa que haurem de tenir sobre l'Ar-queologia Mitjval. Desde sos comensos veurem que hi ha un Art ben nostre, ben catalá, apareixent al ensemps que nostra nacionalitat y nostra llengua. Los estils románich y 'l anomenat gòtich, veurém que dintre del grandió quadro d'aqueixas formas d'Art, prenen un carácter inconfundible, encarnantse en nos-tre esperit, exteriorisant lo nostre modo de ser, de sentir, de pensar y d'obrar.

(p. 51) Finalment, haurém de parlar d'un fet extraordinari en los anals dels pobles cristians, calificat per algú de la entrada de la Pubertat de la societat europea. Lo Renaixement; arreu, en lo domini de las Arts, de la Literatura, de las Ciencias, esplendorós, magnífich; menos en nostra nació, que fou de deca-dencia, abatiment, oblit y mort.

Tot lo que direm en las conversas esmentadas, pertany á lo que calificarem d'Arqueologia històrica; y despres, nos caldrá entrar á parlar de la anomenada

Arqueología literária; es dir, de la part mes de detall que de conjunt, com es la epigrafia, la numismática, la paleografia, la sigilografía, la indumentaria y 'ls demás branquillons del gran arbre.

Ja sabeu que pera fer complerta la tasca (p. 52) no hauriam de prescindir de parlar de la Arqueologia [india, xina] de la India, de la Xina, dels pobles mahometans y de la América; mes aixó, sobre tenir pera 'ls excursionistas un interés molt relatiu, 'ns portaria massa lluny.

Ab la ajuda de Deu y la vostra benevolencia, creyem que ab nostres propósitos n'hi haurá prou pera omplir lo present curs.

¡Que no 'm falti l'una, ni l'altra, y farém lo que bonament hi podrém! Ja 'n pendreu la bona voluntat.

28 Octubre 1905